

تأثیر مهارت های کلامی بر تحکیم روابط زوجین از بعد اخلاقی

شقایق غضنفری نژاد^۱

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی تأثیر مهارت های کلامی بر تحکیم روابط زوجین از بعد اخلاقی انجام شده است. در این مطالعه، با رویکردی تحلیلی و توصیفی، نقش مهارت های همچون شنیدن فعال، بیان محترمانه احساسات و گفت و گوی همدلانه در ارتقای سطح اخلاقی و استحکام روابط همسران مورد ارزیابی قرار گرفته است. یافته ها نشان می دهد که ضعف در مهارت های کلامی می تواند زمینه ساز بروز سوء تفاهم، تعارض و تضعیف بنیان اخلاقی خانواده گردد، در حالی که آموزش و به کارگیری صحیح این مهارت ها، موجب افزایش احترام متقابل، صداقت و اعتماد میان زوجین می شود. همچنین، رعایت اصول اخلاقی در تعاملات کلامی، نقش مهمی در پیشگیری از تعارضات و تقویت صمیمیت و آرامش در فضای خانواده دارد. بر اساس نتایج به دست آمده، مهارت های کلامی به عنوان ابزاری اخلاقی و تربیتی، در شکل دهی روابط سالم و پایدار میان همسران تأثیرگذار بوده و ارتقای این مهارت ها می تواند به تحکیم بنیان خانواده و ارتقای سطح اخلاقی زندگی مشترک منجر شود. پژوهش حاضر با تأکید بر ضرورت آموزش مهارت های کلامی و توجه به تفاوت های فردی و فرهنگی، پیشنهادهایی برای برنامه ریزی آموزشی و پژوهش های آتی ارائه می دهد.

کلید واژه ها: مهارت های کلامی، روابط زوجین، تحکیم روابط، اخلاق/بعد اخلاقی

۱. فارغ التحصیل سطح ۲ حوزه علمیه فاطمه معصومه (س) اهواز

مقدمه

روابط میان زوجین، یکی از اساسی‌ترین پایه‌های شکل‌گیری و پایداری خانواده است. در این میان، چگونگی گفت‌وگو و تعامل کلامی میان همسران، نقش مهمی در تقویت یا تضعیف این رابطه دارد. مهارت‌های کلامی شامل مجموعه‌ای از توانایی‌ها مانند شنیدن فعال، بیان احساسات، گفت‌وگوی همدلانه و ابراز محترمانه نیازهاست. اگر این مهارت‌ها در زندگی مشترک به کار گرفته نشوند یا به درستی آموزش داده نشوند، ممکن است روابط میان زوجین دچار اختلاف و سوءتفاهم گردد.

امروزه بسیاری از زوجین به دلیل ضعف در مهارت‌های کلامی، هنگام بروز اختلافات با تنش‌هایی روبه‌رو می‌شوند که نه تنها پایداری رابطه را تهدید می‌کند، بلکه آثار منفی اخلاقی، تربیتی و اجتماعی به همراه دارد. از این رو، مقاله حاضر تلاش دارد با نگاهی اخلاقی و مهارتی، به این سؤال پاسخ دهد که مهارت‌های کلامی چه نقشی در تحکیم روابط زوجین از منظر اخلاقی دارند و چگونه می‌توانند به ارتقای ارزش‌های اخلاقی در زندگی مشترک کمک کنند؟

با جست‌وجوی انجام‌گرفته، نوشتاری با عنوان «تأثیر مهارت‌های کلامی بر تحکیم روابط زوجین از بعد اخلاقی» یافت نشد، اما آثار مرتبطی در این زمینه وجود دارد. از جمله مقاله‌ای با عنوان بررسی رابطه مهارت‌های ارتباطی با صمیمیت زوجین نوشته جابری و همکاران که به بررسی رابطه میان مهارت‌های ارتباطی و صمیمیت پرداخته، اما کمتر به جنبه‌های اخلاقی و آموزش‌پذیری این مهارت‌ها توجه شده است. همچنین مقاله نقش گفت‌وگوی مطلوب در تحکیم خانواده از ریم ریال بیشتر به سبک‌های گفت‌وگو پرداخته و تحلیل اخلاقی آن کمرنگ است. مقاله دیگری با عنوان مهارت‌های کلامی زوجین در خانواده با تکیه بر زندگی حضرت زهرا (س) نوشته هادوی و موسوی نیز گرچه نگاه اخلاقی دارد، اما به بُعد مهارتی و کاربردی چندان نپرداخته است. پژوهش حاضر، با تمرکز بر آموزش‌پذیری مهارت‌های کلامی از منظر اخلاق اسلامی، نگاهی تازه و ترکیبی به موضوع دارد.

در این نوشتار، ابتدا مؤلفه‌های اخلاقی مهارت‌های کلامی معرفی می‌شود، سپس نقش این مهارت‌ها در پیشگیری از تعارض و تقویت اخلاق در زندگی مشترک بررسی می‌گردد. در ادامه، با تکیه بر

منابع دینی و فرهنگی، راهکارهایی برای آموزش و ارتقای این مهارت‌ها در جهت تحکیم اخلاقی روابط زوجین ارائه خواهد شد.

۱. مفهوم شناسی

۱.۱. مهارت‌های کلامی

عبارت «مهارت‌های کلامی» از دو واژه «مهارت» و «کلام» تشکیل شده است. مهارت در لغت به معنای توانایی و تسلط داشتن بر انجام یک کار است، و کلام به معنای سخن گفتن یا گفت‌وگو کردن می‌باشد.^۱ بنابراین، از نظر لغوی، مهارت‌های کلامی یعنی توانایی درست و خوب صحبت کردن.

مهارت‌های کلامی در اصطلاح، به مجموعه‌ای از توانایی‌ها گفته می‌شود که باعث می‌شود انسان بتواند احساسات، خواسته‌ها و افکار خود را به‌درستی و با احترام به دیگران منتقل کند. این مهارت‌ها شامل مواردی مثل خوب گوش دادن، درست حرف زدن، استفاده از لحن مناسب و انتخاب زمان درست برای گفت‌وگو است. در روابط خانوادگی، مخصوصاً بین همسران، این مهارت‌ها باعث صمیمیت بیشتر، کاهش سوءتفاهم و حل بهتر مشکلات می‌شوند.^۲

۱.۲. زوجین

زوج به معنای هر دو چیزی است که مقابل هم باشند یکی فاعل و مؤثر باشد و دیگری منفعل و متأثر برخی معتقدند زوج به معنای مطلق هر دو چیز متقابل است مانند زن و شوهر، زمین و آسمان شب و روز خشکی و دریا و انس و جن.^۳

زوجین تشبیه زوج و زوجه زن و شوهر زوجان زن و شوهر جفت.^۴

۱. معین، فرهنگ فارسی معین

۲. تیموری، مهارت‌های کلامی، ۱۰ راهکار برای تقویت و تسلط بر مهارت کلامی

۳. قمی (۱۳۸۵)

۴. عمید (۱۳۸۹)

۱.۳. اخلاق / بعد اخلاقی

اخلاق، جمع خلق است به معنای سرشت، خوی، طبیعت و امثال آن؛ که به معنای صورت درونی و باطنی و ناپیدای آدمی به کار می‌رود که با بصیرت درک می‌شود؛ در مقابل خلق که به صورت ظاهری انسان گفته می‌شود، که با چشم قابل رویت است.^۱

شایع‌ترین کاربرد اصطلاحی اخلاق در میان اندیشمندان اسلامی عبارت است از «صفات نفسانی راسخ و پایداری که موجب می‌شوند افعالی متناسب با آن صفات به سهولت و بدون نیاز به تامل و تروی از آدمی صادر شود»^۲

در فضای دینی، اخلاق نه تنها رفتارهای فردی، بلکه روابط اجتماعی، خانوادگی و حتی کلام و گفتار انسان را شامل می‌شود و با مفاهیمی چون صداقت، احترام، گذشت، امانت‌داری و مهربانی پیوند دارد.

طبق نظر آیت الله مصباح یزدی، اخلاق، چهار قسم دارد:

۱. اخلاق الهی: کارهای انسانی که به خدا مربوط می‌شود؛ مثل یاد خدا و خضوع و خشوع در برابر خدا.

۲. اخلاق فردی: کارهایی که به خود شخص مربوط می‌شود؛ مثلاً پرخوری یا شهوت رانی. زیرا انسان پرخور باشد یا نباشد و به دنبال شهوت‌ها برود یا نرود، در اصل به خود او مربوط است.

۳. اخلاق اجتماعی: محور اصلی آن ارتباط انسان با دیگران و روابط اجتماعی است و در بستر معاشرت با دیگران و زندگی اجتماعی پدید می‌آید؛ مانند احسان، احترام و یا اهانت به دیگران.

۱. الزبیدی، ج ۲۵، ص ۲۵۷؛ ابن منظور، ج ۱۰، ص ۸۶

۲. مجلسی، ج ۶۷، باب ۵۹، ص ۳۷۲، ح ۱۸

۴. اخلاق محیط زیست: که مربوط به وظایف، مسئولیت ها و حقوق انسان نسبت به طبیعت و محیط زیست است.^۱

این پژوهش با تمرکز بر اخلاق اجتماعی، به بررسی مهارت‌های کلامی در روابط زوجین می‌پردازد.

۲. تأثیر مهارت‌های کلامی بر افزایش احترام متقابل در روابط زوجین

یکی از عوامل تحکیم پیوند خانوادگی، احترام متقابل اعضای این نهاد نسبت به یکدیگر است. این وظیفه اخلاقی، اختصاص به خانواده ندارد؛ بلکه هر مسلمان موظف است با مسلمان دیگر بلکه با همه انسان‌ها با احترام برخورد کند؛ اما بی‌تردید، احترام متقابل زن و شوهر، و پدر و مادر با فرزند، به دلیل نقشی که در سلامتی و تعالی خانواده دارد، بیشتر مورد تأکید است. نکته قابل توجه این که وظیفه مرد به عنوان بزرگ خانواده، در این باره سنگین‌تر است و از این رو در روایات فراوانی، به مردها توصیه شده که به همسران خود احترام بگذارند. در روایتی از پیامبر صلی الله علیه و آله آمده است: (مَنْ أَخَذَ زَوْجَةً فَلْيُكْرِمْهَا؛ هر کس همسری اختیار کرد، باید او را گرامی بدارد).^۲ شکی نیست که احترام به خانواده، موجب تقویت محبت و خیر و برکت خانه خواهد شد.^۳

همسران، ضمن صمیمی بودن باید حریم و حرمت یکدیگر را در ارتباطات رعایت نمایند. احترام متقابل سبب گرمی کانون خانواده و تربیت صحیح فرزندان میشود.^۴

۲.۱. بیان درست احساسات

احساسات، در بردارنده‌ی اطلاعات مهمی است که همسران با هم در میان می‌گذارند. به این ترتیب که همسر را از احساس خود آگاه و به بیان آن می‌پردازند. در پس هر احساس، باور و عقیده‌ای وجود دارد که لازم است نسبت به آن هوشیار باشیم. فکر، احساس و رفتار یک سه ضلعی را تشکیل می‌دهند که معمولاً با هم هماهنگ عمل می‌کنند. در حقیقت «احساس» کلیدی برای فهم «افکار

۱. صادقی، اخلاق اسلامی (برگرفته از آثار آیت‌الله محمدتقی مصباح یزدی)، ص ۲۹

۲. مستدرک الوسائل، ج ۱، ص ۴۱۲

۳. ری شهری، تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث، ص ۳۹۴

۴. قرآنتی، سیمای خانواده در قرآن و روایات، ص ۱۵۵

نتیجه گیری

تحقیق حاضر با عنوان «تأثیر مهارت‌های کلامی بر تحکیم روابط زوجین از بعد اخلاقی» با هدف بررسی نقش و اهمیت مهارت‌های کلامی در استحکام و ارتقای روابط همسران از منظر اخلاقی انجام شد. اهمیت این موضوع در آن است که روابط زوجین، به عنوان بنیادی‌ترین رکن خانواده، به شدت تحت تأثیر کیفیت ارتباطات کلامی و میزان رعایت اصول اخلاقی در تعاملات روزمره قرار دارد. ضعف در مهارت‌های کلامی می‌تواند منجر به بروز سوءتفاهم، تعارض و کاهش صمیمیت گردد و در نهایت بنیان اخلاقی خانواده را تضعیف کند.

فرضیه اصلی پژوهش بر این مبنا استوار بود که مهارت‌های کلامی، به ویژه ابراز محترمانه احساسات، شنیدن فعال، و گفت‌وگوی همدلانه، نقش اساسی در تقویت احترام متقابل، صداقت و اعتماد در روابط زوجین ایفا می‌کند. یافته‌های تحقیق نشان داد که رعایت این مهارت‌ها نه تنها از بروز تعارضات و سوءتفاهم‌ها جلوگیری می‌کند، بلکه موجب افزایش صمیمیت، آرامش، و اعتماد متقابل در فضای خانواده می‌شود. همچنین، آموزش و به‌کارگیری مهارت‌های صحیح کلامی، زمینه‌ساز ارتقای سطح اخلاقی زندگی مشترک و تحکیم بنیان خانواده است.

در مجموع، نتایج به دست آمده فرضیه تحقیق را تأیید می‌کند و نشان می‌دهد که مهارت‌های کلامی، به عنوان ابزاری اخلاقی و تربیتی، نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌دهی روابط سالم و پایدار میان همسران دارند. با این حال، برخی محدودیت‌ها در پژوهش وجود داشت؛ از جمله عدم پرداخت کافی به برخی جنبه‌های کاربردی آموزش مهارت‌های کلامی و ضرورت توجه بیشتر به تفاوت‌های فرهنگی و فردی در خانواده‌ها.

بر این اساس، پیشنهاد می‌شود که برنامه‌های آموزشی و مشاوره‌ای با محوریت ارتقای مهارت‌های کلامی و اخلاقی در روابط زوجین، به طور جدی در دستور کار نهادهای فرهنگی و آموزشی قرار گیرد. همچنین، انجام پژوهش‌های تکمیلی در زمینه‌های مرتبط، به ویژه بررسی تأثیر مهارت‌های کلامی در شرایط و فرهنگ‌های مختلف خانوادگی، می‌تواند به غنای بیشتر ادبیات این حوزه کمک کند.

فهرست منابع

قرآن کریم

فهرست کتابها

۱. ابن منظور، محمدبن مكرم، لسان العرب، بيروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۱۶هـ-ق.
۲. اسماعیل بیگی، زهرا، غلامرضایی، حمیدرضا، معجزه صمیمیت، تهران: نسل نواندیش، چاپ سوم، ۱۳۸۷ هـ-ش.
۳. الزبیدی، محمد مرتضی، تاج العروس من جواهر القاموس، بیروت: دار مکتبه الحیاه، بی تا.
۴. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غررالحکم و دررالحکم، مصحح/محقق: رجایی، مهدی، قم: دارالکتاب اسلامی، ۱۳۶۸ هـ-ش.
۵. حرانی، حسن بن علی بن شعبه، تحف العقول، قم: موسسه نشر اسلامی، ۱۴۰۴ هـ-ق.
۶. خطیب، مهدی، مهارت‌های زندگی، قم: موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، چاپ پنجم، ۱۳۹۹ هـ-ش.
۷. ری شهری، محمد، تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث، ترجمه: حمیدرضا شیخی، قم: موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، چاپ دوم، ۱۳۸۹ هـ-ش.
۸. شهید ثانی، کشف الریبه عن احکام الغیبه، بیروت: جمیعہ المعارف الاسلامیہ الثقافیہ، ۱۴۲۱ هـ-ق.
۹. شیری، زهره، مهارت گفتگو برای همسران، تهران: سازمان بهزیستی کشور، اداره کل روابط عمومی، ۱۳۸۷ هـ-ش.
۱۰. صادقی، حسن، اخلاق اسلامی (برگرفته از آثار آیت‌الله محمدتقی مصباح یزدی) زیر نظر محمود فتحعلی، تهران: انتشارات سمت، نوبت اول، ۱۳۹۲ هـ-ش.

۱۱. عمید، حسن، فرهنگ عمید، تهران: نشر اشجع، ۱۳۸۹.
۱۲. فقیهی، علی نقی، چگونه همسری باشیم؟، مشهد: انتشارات قدس رضوی، ۱۳۹۱ ه-ش.
۱۳. قرائتی، محسن، سیمای خانواده در قرآن و روایات، تدوین: حسین صنعت پور امینی، تهران: موسسه فرهنگی درسهایی از قرآن، چاپ اول، ۱۳۹۸ ه-ش.
۱۴. قمی، عباس، فرهنگ واژگان قرآن کریم، تهران: نشر بین الملل، ۱۳۸۵.
۱۵. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۸ ه-ق.
۱۶. گلدینگ، ساموئل، خانواده درمانی، ترجمه: فرشاد بهاری و همکاران، تهران: نشر تزکیه، ۱۳۸۲ ه-ش.
۱۷. لیثی واسطی، علی بن محمد، عیون الحکم و المواعظ، قم: دارالحدیث، ۱۳۷۶ ه-ش.
۱۸. مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ ه-ق.
۱۹. مرآة العقول فی شرح أخبار آل الرسول، تهران، دارالکتب الإسلامیه، چاپ دوم، ۱۴۰۴ ق.
۲۰. معین، محمد، فرهنگ فارسی معین. تهران: امیرکبیر، ۱۳۷۱.
۲۱. نوری الطبرسی، میرزا حسین، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، قم: مؤسسه آل البيت علیهم السلام، نوبت اول، ۱۴۰۷ ه-ق.
۲۲. وظیفه مند، رضا، اختلافهای کوچک، تفاهمهای بزرگ؛ مشهد: انتشارات قدس رضوی، ۱۳۹۱ ه-ش.

فهرست مقالات

۱. اترک، حسین، صداقت از منظر غزالی، فصلنامه تاملات اخلاقی، شماره ۲، ۱۴۰۲ ه-ش.

۲. حسین‌زاده، علی، احترام به یکدیگر و نقش آن در زندگی مشترک، معرفت اخلاقی، شماره اول، ۱۳۸۹ ه-ش.

۳. سبحانی نیا، محمد، راه و رسم زندگی - صداقت، معارف اسلامی، ۱۳۸۸ ه-ش.

۴. سید آقامیری، مصطفی، قواعد گفتگو با همسر، سایت راسخون.

۵. صادقی، ماندانا، ارتباط بین ناکارآمدی شناختی و قابلیت‌های مدارا در بیماران مبتلا به اسکیزوفرنیا، گزیده ۳، ۱۳۸۲ ه-ش.

۶. صفورایی‌پاریزی، اثربخشی رعایت آموزه های اخلاق اسلامی در کارآمدی خانواده، معرفت اخلاقی، شماره اول، ۱۳۸۸ ه-ش

۷. طاهای، زهره و همکاران مطالعه مقوله عدم شکل‌گیری گفتگو در میان همسران در زندگی مشترک (مورد مطالعه: کارکنان وزارت آموزش و پرورش تهران)، فصلنامه علمی پژوهشی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی شماره ۴، ۱۳۹۹ ه-ش.

۸. طباطبایی، مریم، مهارت‌های ارتباطی همسران، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، شماره ۲۵۱، ۱۳۹۱ ه-ش.

۹. لواسانی، فهیمه، مهارت‌های ارتباطی همسران، آهنگ قلم، چاپ پنجم، ۱۳۸۹ ه-ش.

۱۰. موسوی کاشمیری، مهدی، صداقت برای زندگی شیرین، پیام زن، شماره ۱۲۱، ۱۳۸۱ ه-ش.

وب سایت‌ها

۱. تیموری، ماهان، مهارت‌های کلامی، ۱۰ راهکار برای تقویت و تسلط بر مهارت کلامی

<https://mahanteymouri.com>

۲. حوزه نت، <https://hawzah.net/>

۳. زندگی، امیر، بیان احساسات در ارتباط، <https://dramirzandi.com/>

۴. سلطانی، سلما، فقط گوش کن! با اشتیاق و بدون قضاوت، روزنامه جوان

<https://javanonline.ir/>

۵. نصری، پریرسا، چگونه درست ابراز احساسات کنیم؟، <https://parisanasri.ir/>